

VEILEDER

ATFERD SOM UTFORDRER

– forståelse og tiltak

Mars 2024

Lier kommune

INNHold

Innhold	2
Forord	3
1. Ser du meg, liker du meg, bryr du deg?	4
Mål for veilederen	5
Hva gjør vi for å forebygge utfordrende atferd?	5
Modell for systematisk forebygging og håndtering av atferd som utfordrer	6
2. Forståelse	7
Toleransevinduet	7
Triggere	8
3. Betydningen for praksis	9
Autoritativ voksenstil/læringsledelse	9
Relasjonskompetanse - ser du meg, liker du meg, bryr du deg?	11
Positiv oppmerksomhet – det vi gir oppmerksomhet får vi mer av	12
Gode beskjeder	13
Sosial kompetanse	13
Struktur og forutsigbarhet	14
Adekvate konsekvenser - en kan ikke grensesette mer enn relasjonen kan tåle	15
4. Barnets stemme	16
5. Samarbeid med foresatte og andre hjelpere	16
Samarbeid med foresatte	16
Ressursteam og andre hjelpere	17
6. På jakt etter årsaker	18
Prioritering av innsatser	19
7. Tiltak for å forebygge atferd som utfordrer	20
Fasemodell eskalerende atferd	20
Beskrivelse av tiltak i de forskjellige fasene	22
Tilgjengelighetsfasen	22
Frustrasjonsfasen	23
Opptrappingsfasen	24
Aggresjonsfasen	25
Nedtrappingsfasen	26
Sårbarhetsfasen	27
Barnets tiltaksplan	28
Individuell timeplan	30
8. Lowerk	31
Kilder	32
Vedlegg	33

FORORD

Negativ atferd fremstår som en av de største utfordringene i skolen. Barnehagene forteller også at de ser en økende trend av barn som sliter med å forholde seg til regler, og en væremåte som vurderes som sosialt uakseptabelt. Det snakkes ofte om sårbare barn. Å forebygge og håndtere atferd som utfordrer krever et systematisk arbeid, med en felles forståelse og felles mål i laget rundt barnet.

Denne veilederen er tenkt som en støtte i arbeidet med felles forståelse, jakt etter årsaker til negativ atferd, samt tiltak og evaluering gjennom barnets tiltaksplan. Bruk av Ressursteam er særlig sentralt i dette arbeidet, i tillegg til den uvurderlige innsatsen de voksne har i møte med barna.

Takk til den tverrfaglige arbeidsgruppa som har jobbet med utarbeidelsen av denne veilederen Atferd som utfordrer – forståelse og tiltak. En særlig takk rettes også til Larvik, Midt-Telemark og Bærum kommune for inspirasjon fra deres planer i tilsvarende arbeid.

Husk å glemme

En oppfordring fra alle sårbare barn til alle hjelpere.

Husk å glemme at jeg ikke satte skoene pent fra meg,
at jeg løp ut uten lue og at jeg ikke vasket hendene før maten.

Husk å glemme at jeg veltet glasset med melk under middagen,
at jeg sa føkka jævel og løp min vei da du ble streng i stemmen.

Husk å glemme alt jeg gjør som jeg ikke selv husker at jeg har gjort,
at jeg river meg løs og blir borte når jeg er ute av meg.

Husk å glemme at jeg ber deg dra til helvete,
kom heller nærmere selv om jeg viser at du ikke skal.

Husk å se alt jeg ikke sier og alt jeg ikke gjør,
husk at jeg prøver så godt jeg kan og at jeg bare er litt skjør.

1. SER DU MEG, LIKER DU MEG, BRYR DU DEG?

Når barn utvikler seg, skjer det i et komplekst samspill av ulike faktorer. Barnets egne forutsetninger som blant annet temperament, helse, evner og talenter vil påvirke hvilken atferd som utvikles. Forhold i hjemmet, stressbelastninger og foreldre-barn relasjonen er faktorer som vil ha betydning for at barnet utvikler seg til den beste utgaven av seg selv.

Et barn som kommer i barnehage og skole er ikke ferdig formet. I møte med det miljøet, den kvaliteten og de relasjonene barnet får her, kan det forsterke en skjevutvikling eller endre det utgangspunktet som barnet har med seg. Det ligger et stort utviklingspotensial i barnets møte med barnehagen og skolen. Her kan

barnet få korrigerende emosjonelle erfaringer som bringer dem tilbake på rett spor (Roland 2011).

Barn ønsker å høre til, få til, være betydningsfulle og mestre. Negativ atferd er et uttrykk som forteller at barnet opplever situasjonene de befinner seg i som vanskelige, og at de mangler ferdigheter for å håndtere dem. Det er alltid en bakenforliggende årsak. Derfor bør vi se utagerende atferd som et symptom på noe annet. De voksnes rolle er å hjelpe barn til å mestre. For å kunne hjelpe barn som viser negativ atferd trenger vi kunnskap om årsak, forståelse for deres vansker og praktiske tiltak for å hjelpe dem.

MÅL FOR VEILEDEREN

Denne veilederen er utarbeidet for ansatte i oppvekst som møter barn med atferd som utfordrer. Eksempler på dette kan være bruk av vold, stygt språk, uro eller provoserende fremtoning. Atferden er et uttrykk for at barnet ikke har det bra. All atferd er kommunikasjon. Vi som voksne i barnehage og skole må se hva som ligger bak atferden for å kunne hjelpe.

Målet med veilederen er å:

- øke bevisstheten om atferd som utfordrer, hvordan forebygge og hvorfor den oppstår
- øke bevisstheten om betydningen av relasjon i arbeidet med atferd som utfordrer
- øke bevisstheten om hvordan toleransevindu påvirker barnet og ansatte
- iverksette tiltak for å hjelpe barn med reguleringsvansker
- forebygge vold- og trusselsituasjoner

I denne veilederen finner du praktiske tiltak som vil hjelpe deg i arbeidet med atferd som utfordrer. Noe av det viktigste i dette arbeidet, er fokus på relasjonsbygging.

HVA GJØR VI FOR Å FOREBYGGE UTFORDRENDE ATFERD?

Ifølge Lillevik og Øien (2020) er det tre grunnprinsipper som forebygger vold og aggresjon:

1. Bygge relasjon: Skap forutsigbare strukturer og en inkluderende barnehage og skole som fremmer utvikling av sosial kompetanse og evne til konflikthåndtering blant både ansatte og barn
2. Vurdere situasjonen: Være oppmerksom på særlige risikoforhold som avmakt og frustrasjon hos barn, barn med tidligere voldsatferd og direkte og indirekte trusselsituasjoner
3. Håndtere aggresjon: Møte barnas aggresjon med systematiserte tiltak og god reguleringsstøtte fra ansatte og foresatte.

(Film; Reguleringsstøtte, traumefeltets viktigste «terapi», Dag Nordanger og Anne Kristine Bergem)

<https://www.youtube.com/watch?v=hiOgpLjNcTA>

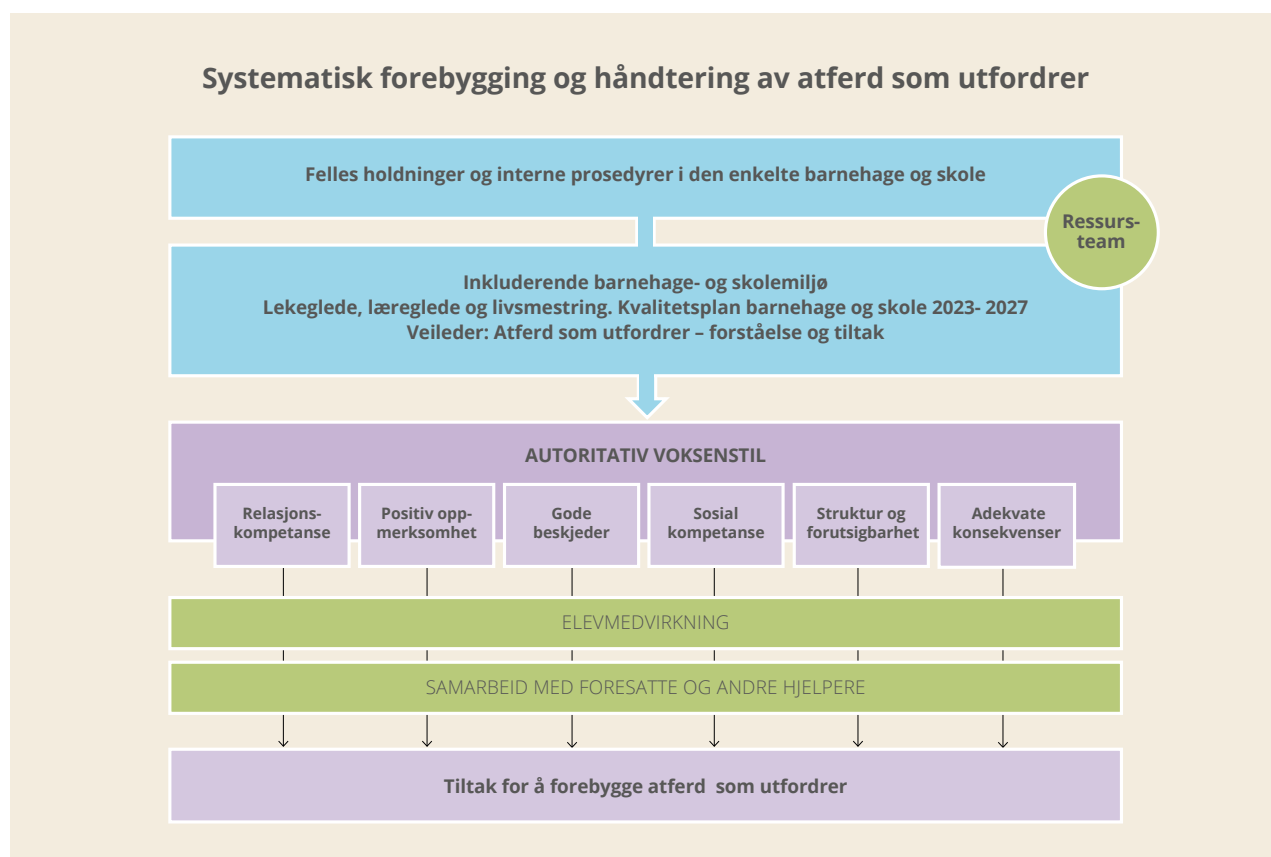

MODELL FOR SYSTEMATISK FOREBYGGING OG HÅNDTERING AV ATFERD SOM UTFORDRER

God forebygging krever innsats både på individ- og systemnivå. Modellen for systematisk forebygging og håndtering av utfordrende atferd

gir en oversikt over de viktigste innsatsområdene både på barnehage- og skolenivå og knyttet til den enkelte ansattes praksis.

Modell for systematisk forebygging og håndtering av atferd som utfordrer gir en oversikt over de viktigste innsatsområdene både på barnehage- og skolenivå, samt den enkelte ansattes praksis. I tillegg understreker den viktigheten av barnets og foresattes stemme før arbeidet med tiltak på individnivå kan starte.

Når barnet utfordrer oss vil barnehagens og skolens verdisett og kollektive holdninger være avgjørende for om man lykkes med å forebygge. Det syn og holdninger ledelse og ansatte har, får en direkte betydning for om disse barna blir inkludert. Den enkelte ansatte skal derfor ikke bli stående alene med ansvaret når et barn utfordrer.

De ansatte i lierbarnehagen og lierskolen må:

- kjenne lowerket
- kjenne virksomhetens rutine for oppfølging

av situasjoner hvor barn utfordrer

- kjenne sine barn godt
- kjenne sitt eget reaksjonsmønster og beholde roen i vanskelige situasjoner
- velge tilnærminger som skaper trygghet og forutsigbarhet
- samarbeide tett med barnet, hjemmet og andre instanser

Behovet for å bruke inngripende tiltak vil da avta. De praktiske tiltakene i denne veilederen er ment som et bidrag i denne prosessen.

2. FORSTÅELSE

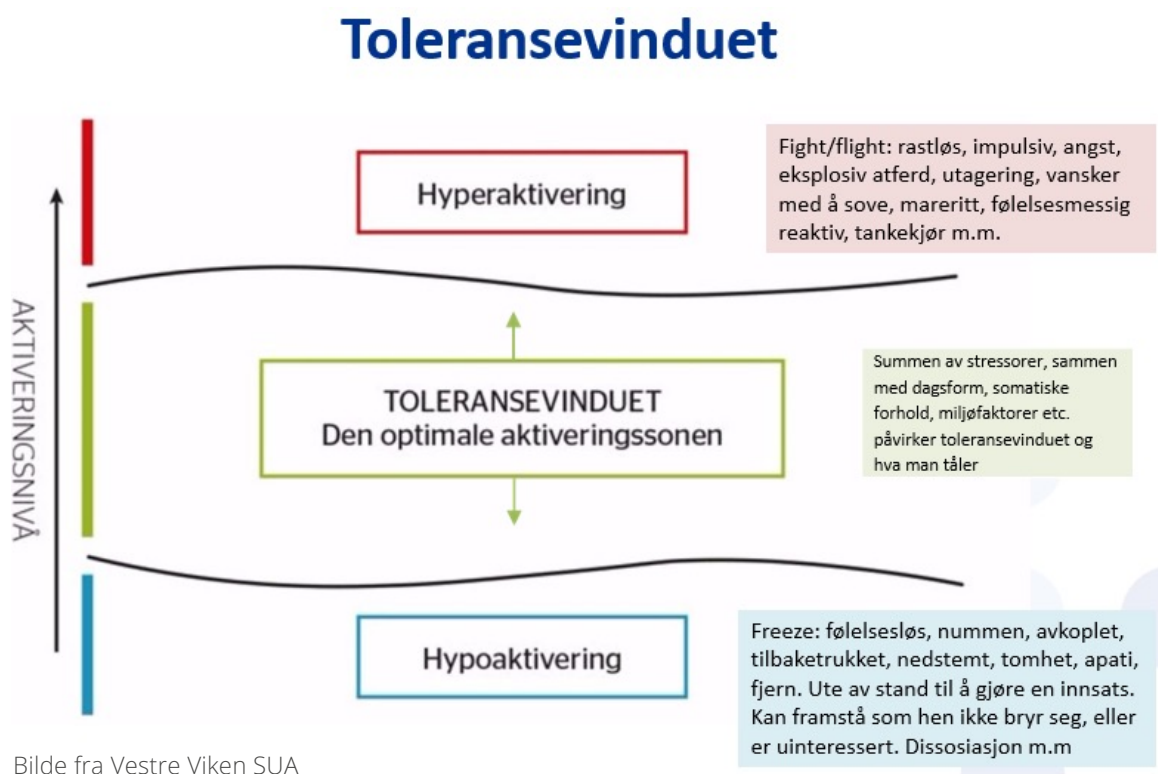
Barn flest profiterer godt på tiltak som god emosjonell støtte, god støtte til læring og utvikling og god organisering av hverdagen. For barn som strever vil disse universelle tiltakene ikke være nok og det må settes inn mer målrettede tiltak. For å sette inn tiltak som fungerer, vil det være viktig å forstå hva som skjer når mennesker blir aktivert.

TOLERANSEVINDUET

Toleransevinduet er en enkel modell for å forstå egen og andres aktiveringstilstand.

Toleransevinduet blir på en måte vår «lunte» og er ulik fra menneske til menneske. Tidligere erfaringer og følelsesmessige situasjoner er også med på å avgjøre hva vi tåler og ikke tåler. For eksempel; har vi fått for lite søvn, er sliten, lei oss eller trøtte, kan lunte være kortere enn om vi er uthvilt og på et godt sted i livet (Smedsplass 2023).

Toleransevinduet vises her i en modell som deler menneskers aktiveringsnivå i tre soner:

Kroppens aktiveringsnivå svinger naturlig i løpet av en dag. Hos noen barn kan aktiveringsnivået bli for høyt og da kan de utagere både fysisk og verbalt. Hvis de fort havner utenfor det optimale toleransevinduet kan vi si at de har et smalt toleransevindu. Det innebærer at man er mer

sårbar for svingninger, mer impulsive og i mindre grad ser konsekvensen av sine handlinger.

For barn som har et hyperaktivert alarmsystem skal det ofte lite til før situasjoner oppleves som utrygge eller truende.

Kunnskap om toleransevinduet hjelper oss å forstå hva barnet trenger av hjelp og støtte når det er utenfor den optimale aktiveringssonen. Vi må kjenne til hva som trigger toleransevindu og hvordan barnet er når det er utenfor. På den måten kan vi unngå triggere, være i forkant, og planlegge for hvordan barnet bør møtes når det kommer utenfor toleransevinduet.

Voksne har også et toleransevindu. I arbeidet med barn som utfordrer oss er det viktig at vi som voksne er bevisste på dette. Vi må lære oss å gjenkjenne hva som trigger oss og som utløser stress, irritabilitet, frustrasjon eller når vi blir handlingslammet. Å gjenkjenne sine egne følelser vil være viktig for å unngå å bli emosjonelt styrt i valgene vi tar som voksen. Det å kunne snakke om og avtale hvordan voksne skal reagere, eller møte et barn i en viss situasjon, vil være en viktig del av det forebyggende arbeidet.

TRIGGERE

Noe av det som skaper vanskeligheter for barnet kan vi kalle opprettholdende faktorer eller triggere. Det er situasjoner, handlinger eller følelser som skaper en ubalanse, og er med på å få barnet ut av toleransevindu. Når det blir for mye stress for hjernen, vil alarmsystemet aktiveres. Barn er forskjellige, og stress kan utløse både kroppslige og følelsesmessige tilstander av ubehag.

Triggere kan deles opp i barnehage/skole-

baserte og hjemmebaserte triggere. Hjemmebaserte triggere kan skape vansker på barnets andre arenaer, derfor er det viktig å vite om dette. Triggere i barnehage og skole kan være at den voksne bestemmer, setter grenser eller stopper det som oppleves som negative handlinger. Dette må allikevel gjennomføres av de voksne, men det viser seg at om den voksne er forberedt på disse triggerne, er det lettere å stå i reaksjonen som kommer (Smedsplass 2023).

Det som skjer med barnet i det en trigger oppstår, er at kroppen reagerer som om faren er der, akkurat da. Reaksjonene som settes i gang er basert på tidligere opplevelser. Hjernen klarer ikke skille mellom hva som er fortid og hva som skjer her og nå, og setter hele kroppen i alarmberedskap. Fokus blir snevret inn, og på kort tid går det fra å handle om det man holder på med der og da, til å handle om å overleve. For barn som er sensitive for stress vil dette skje ganske ofte, og når stresset aktiveres, blir det vanskelig å konsentrere seg og jobbe med skolearbeid. Som voksen forsøker du da å snakke til en hjernestruktur som ikke er tilgjengelige for barnet i det øyeblikket - barnet må hjelpes til en lavere aktivering for å kunne være tilgjengelig for kontakt med deg – og for læring (Johannesen & Bakken 2023).

En opererer gjerne med begreper som frys, flykt eller kjemp for hvordan en reagerer i en truende situasjon. Slik kan «Frys», «Flykt» og «Kjemp» se ut i klasserommet (Smedsplass 2023)

Frys	Flykt	Kjemp
Er handlingslammet	Trekker seg tilbake	Opptrer tullete
Svarer ikke	Er trøtt/sover i timen	Er hyperaktiv
Er tom i blikket	Dagdrømmer	Krangler
Stivner til	Gjemmer seg	Roper eller skriker
Låser seg fast	Unngår situasjoner	Utagerer
Er apatisk	Er panisk	Er aggressiv
	Skulker	Er trassig

3. BETYDNINGEN FOR PRAKSIS

I Lier kommunes plan Inkluderende barnehage og skolemiljø er det satt ned noen standarder for hva som gir kvalitet i arbeidet med læring hos barn og unge. Det er en forutsetning at barnehagene og skolene jobber systematisk med denne planen for å fremme trygge og inkluderende læringsmiljøer. Dette virker forebyggende på negativ atferd.

I dette kapittelet belyses områder som er særlig sentrale for å bygge trygge rammer rundt barn og unge:

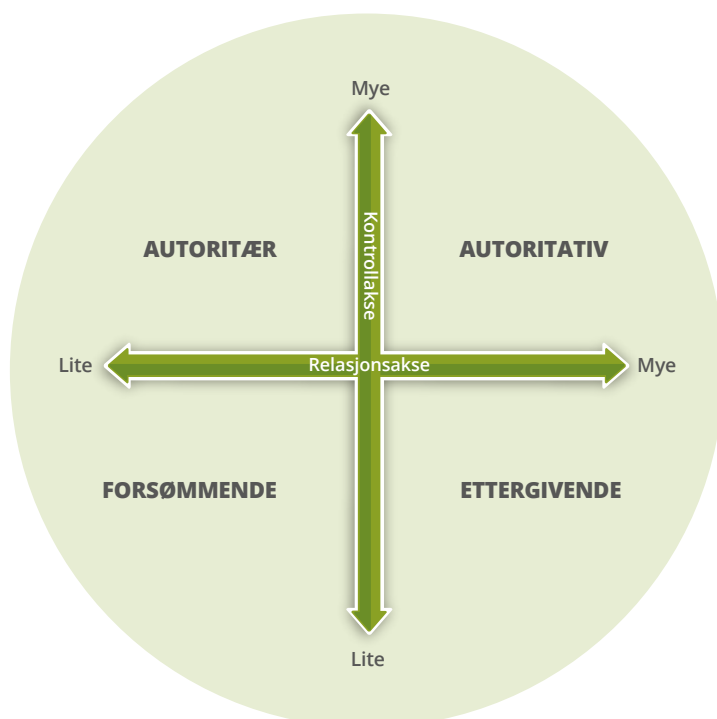
- relasjonskompetanse
- positiv oppmerksomhet
- gode beskjeder
- sosial kompetanse
- struktur og forutsigbarhet
- adekvate konsekvenser

Dette kan bidra til å redusere barnets opplevelse av stress og avmakt og i stedet etablere mening og kontroll. For hver opplevelse av mestring øker

barnets evne til å klare dette på egen hånd.

AUTORITATIV VOKSENSTIL /LÆRINGSLEDELSE

En helt sentral faktor er den voksnes lederrolle. Alle ansatte i lierbarnehagen og lierskolen etterstreber å møte barn og unge med en autoritativ voksenstil. Den autoritative voksenstilen utgjør en viktig del av barnehagenes og skolenes pedagogiske plattform, og er et grunnleggende prinsipp for hvordan den leder. Den autoritative voksne bygger en positiv relasjon med barn, og mestrer balansen mellom varme og kontroll. Den voksne tar barnets perspektiv og har medvirkning i fokus. Krav settes ut fra barn og unges forutsetninger, og den voksne utøver positiv grensesetting. Voksenrollen er preget av varme og respekt for barnet. Dette gir de beste rammebetingelsene for barn som lett lar seg stresse. En autoritativ klasseledelse kan i seg selv forebygge atferd som utfordrer.

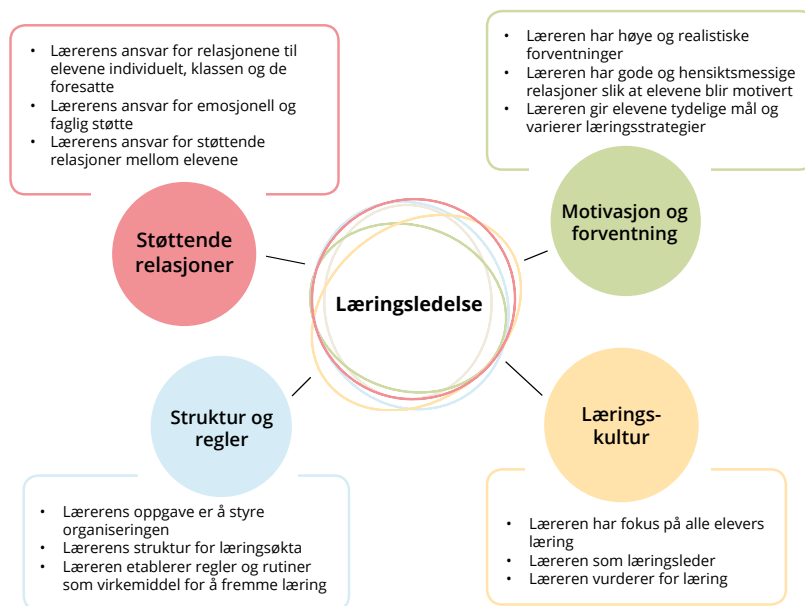

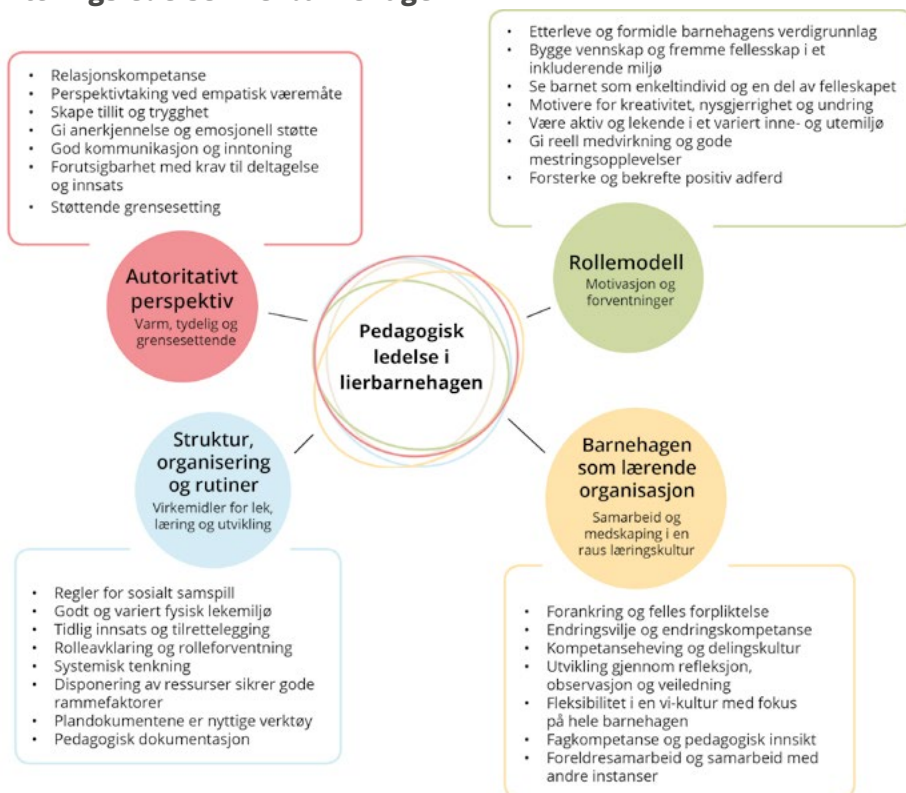
I Lier jobbes det systematisk med pedagogisk ledelse og utvikling av barnehagene og skolene som lærende organisasjoner. Vi har utviklet modeller med kjennetegn på god pedagogisk ledelse i lierbarnehagen og

læringsledelse i lierskolen. Disse fungerer som verktøy for refleksjon og utvikling omkring kvalitet i ledelse av enkeltindivider og grupper av barn og unge.

Modellen for læringsledelse i lierskolen

Modellen for læringsledelse i lierbarnehagen

RELASJONSKOMPETANSE – SER DU MEG, LIKER DU MEG, BRYR DU DEG?

Barn med negativ atferd kan utfordre voksne til det ytterste, og gi følelse av tilkortkommenhet og nederlag. Dette kan føre til aversjon, frykt eller resignasjon overfor barnet. Både for den enkelte lærer, for hele team og for barnehagens/skolens voksne som sådan. Barnet vekker ikke spontant gode følelser hos oss, snarere tvert imot.

Ønsket om å være verdifull for andre er en nøkkelfaktor i et hvert forhold (Juul 2014). Veien til å utvikle en bedre atferd forutsetter at barnet opplever seg anerkjent og likt. Barnet har ofte etablert et kognitivt «skjema» som forteller dem at de ikke er å like. Når noen møter barnet i kontrast til dette skjemaet, får det en reparerende funksjon. Barnet har også ofte en vedvarende opplevelse av avmakt, der de mangler trygghet, kontroll, oversikt og opplevelse av innflytelse over egen situasjon. Disse barna trenger relasjonell støtte mer enn andre. Det basale behovet hos barnet kan dreie seg om tre grunnleggende spørsmål:

Ser du meg? Liker du meg? Bryr du deg?

Det handler om å bygge trygge og gode relasjoner mellom barn og voksne. Den voksne må vedta å like barnet. Det betyr å legge de spontane følelsene barnet vekker til side, og isteden forsøke å se hva som ligger bak barnets atferd. Den negative atferden er alltid et uttrykk for noe. Med en slik tilnærming vil relasjonen kunne bygges over tid.

I arbeid med barn og unge er det vi voksne som er premissleverandører med å bygge relasjonen. Vår evne til selvinnsikt, empati og forståelse for egne og andres reaksjoner og mønstre, er sentralt for å lykkes i relasjonsbyggingen. Det handler om å kunne bruke seg selv bevisst som redskap i kontakt med

og i relasjon til andre, noe som muliggjør at teori og metode kan omsettes til praksis. Vi må være opptatt av å støtte barna, samt være nysgjerrige på betydningen vi selv har i kontakten med dem. Uansett hvor mye barnet bidrar inn i samspillet, er det voksne som har ansvaret både for kvaliteten på relasjonen og de endringene som må gjøres for å skape en bedre relasjon.

Relasjon og tilhørighet - RVT Sør (rvtsor.no)

Det er den voksnes ansvar å skape et godt samhandlingsklima, for både positiv feedback, struktur, regler og avtaler som skal bidra til at barnet lykkes med å holde seg innenfor sitt toleransevindu. **Den gode relasjonen må skapes i fredstid.** Barn som opplever at de blir sett av sine lærere, har lærere som benytter enhver anledning til å formidle positiv tilbakemeldinger til barnet, på en måte som gjør at barnet tror på det. Når man som voksen har et blikk for barnas ønskede atferd, er man også i en god posisjon til å formidle sine forventninger. Barn er forskjellige individer og trenger forskjellige og tilpassede tilbakemeldinger. De trenger også ulike og tilpassede forventninger. (Klasseledelse (udir.no).

I det barnet ikke klarer å holde seg innenfor toleransevinduet, og atferden blir aggressiv, må den voksne gripe inn dersom det er fare for barnet, medelever eller inventar. Det er viktig med trygge rammer, og en kan tenke faseorientert håndtering.

POSITIV OPPMERKSOMHET – DET VI GIR OPPMERKSOMHET FÅR VI MER AV

Det er naturlig å tenke at negativ atferd er noe som bør ryddes bort. Samtidig er det nyttig å huske at negativ atferd er et uttrykk eller symptom for noe. J. Juul (2014) hevder at enhver aggressiv eller selvdestruktiv atferd hos barn og unge bør oppfattes som en invitasjon. En kan tenke seg at barnet sier følgende:

«Hallo! Er det noen der ute som har lyst til å besøke min verden og forsøke å se livet fra mitt ståsted? Jeg har det ikke så bra for tiden. Hvis jeg overlates til meg selv klarer jeg ikke å finne ut hva som er galt eller hva jeg skal gjøre med det!»

Det handler om å se med barnets øyne, og gode kvaliteter å møte barnet med er:

- dialog
- interesse
- nysgjerrighet
- anerkjennelse
- personlig tilbakemelding

Alle barn har behov for å bli sett og få oppmerksomhet fra de voksne. Noen barn har erfaring med at de oppnår dette best ved negativ atferd. Utfordringen er at det vi gir oppmerksomhet, får vi mer av (Holland 2013).

Barnet lærer at ved å vise negativ atferd, får det oppmerksomhet.

Et godt tiltak er derfor så langt som mulig å overse uønsket atferd, og isteden gi oppmerksomhet på det barnet gjør bra. Jo mer oppmerksomhet vi gir til den positive atferden, jo mer får vi av den. Uønsket atferd bør ignoreres så langt det er forsvarlig.

Ros som verktøy

Bevisst bruk av ros kan være et godt verktøy. Ros styrker relasjonen mellom barnet og den voksne. Barn og unge med atferdsvansker trenger mer ros enn andre barn. Ros kan gis i nærvær av andre, mens irettesettelse gis alltid en til en. Ros fungerer best når den er konkret, spesifikk og gis umiddelbart. Det er også viktig å rose barnets egenskaper som går utover det som knytter seg til prestasjoner. Ros og irettesettelse bør gis i et forhold av 5:1, dersom den skal ha effekt. Barnet gis fem positive tilbakemeldinger for hver irettesettelse. Det kan bety at vi overfor disse barna må rose for det vi ellers synes er en selvfølge at de skal mestre. «Jakt» etter det de lykkes i og benevn dette høyt, konkretiser og sett ord på atferden du roser.

GODE BESKJEDER

Å gi barn gode og tydelige beskjeder, fremmer samarbeid. Gode beskjeder forteller nøyaktig hva barnet skal gjøre og den er kort, enkel og hyggelig. Gode beskjeder er fri for underliggende negative budskap som f.eks.; "Hvis du bare hadde hørt etter hadde du visst hva du skulle gjøre". Gode beskjeder inneholder tillit og forventning til barnets innsats, og gis til barnet når en har oppmerksomhet og øye-kontakt. Gode beskjeder gis til rett tid og når det er rom for å ta dem imot. Gode beskjeder inneholder ikke trusler og gis i et rolig stemme-leie (Holland 2013).

Kjennetegn ved gode beskjeder som fremmer samarbeid:

- sikre deg barnets oppmerksomhet før du gir beskjeden
- prøv å få blikk-kontakt
- vær fysisk nær barnet
- si nøyaktig hva barnet skal gjøre
- vær tydelig og bruk enkle ord
- vær vennlig og bestemt
- gi én beskjed av gangen
- vent til barnet følger opp beskjeden
- unngå argumentering og diskusjon
- ros barnet når det følger beskjeden

SOSIAL KOMPETANSE

Sosial kompetanse og evnen til å omgås andre, læres og utvikles gjennom sosialt samspill. Det handler blant annet om evnen til å balansere egne og andres behov. Sosial kompetanse utvikles gjennom samhandling med andre, lek, gode vennerelasjoner og konkrete tilbakemeldinger og bekreftelser fra en aktiv voksen. I Lier benyttes planen Inkluderende barnehage- og skolemiljø for å jobbe med læringsmiljø som inkluderer alle barn og elever. Inkludering handler om mer enn å bli sett, det handler om å ha betydning og bidra med noe for noen.

I Lier fokuserer vi på fem ferdighetsdimensjoner tilknyttet sosiale, og emosjonelle ferdigheter med støtte av plan for inkluderende barnehage- og skolemiljø:

- samarbeidsferdigheter
- selvkontrollferdigheter
- selvhevdelsesferdigheter
- empatiferdigheter
- ansvarlighet

Liker du meg? Vil du være sammen med meg? Kan jeg hjelpe deg?

Å arbeide med sosial kompetanse på gruppe-nivå/klassenivå er forebyggende for utvikling av negativ atferd. For noen barn vil imidlertid mer individuell og målrettet trening være nødvendig. Som en støtte i dette arbeidet kan man benytte denne veilederen og fokusere på faseorientert håndtering og barnets tiltaksplan. Dette omtales i kapittel 6.

Konflikthåndtering

Til tross for forebygging på det psykososiale området, vil det oppstå konflikter og situasjoner der voksne i barnehage og skole vil måtte gripe inn. Her vises det til aktivitetsplikten i Barnehageloven § 42 og Opplæringslovens § 12 – 4. Konflikthåndtering handler både om å utvikle barnets evne til å håndtere konflikter, men også de voksnes evne til å stoppe konflikter på et lavest mulig nivå. Dette gjøres gjennom fasehåndtering av konflikter og aggresjon. Barn som lett kommer i konflikter, eller som har et hyperaktivert alarmsystem, har lett for å mistolke andres signaler. Mange av disse barna mangler den grunnleggende tilliten til at andre vil dem vel, snarere tolker de det motsatt. Det kan derfor være et godt tiltak å jobbe med barnets tolkning av omgivelsene. Dette gjøres gjennom dialog og refleksjon, når barnet er rolig. Psykologisk førstehjelp som benyttes av helsesykepleier knyttet til dybdeområdene kan være en god støtte i dette arbeidet.

STRUKTUR OG FORUTSIGBARHET

Undervisningens struktur og rutiner kan ha forebyggende effekt på utvikling av negativ atferd. Særlig sentralt er det å bygge trygge rammer rundt barn og unge. Når vi som voksne etablerer forutsigbar timeplan og rutiner, har tydelige regler og god struktur, samt gir gode beskjeder, så vil dette virke forebyggende mot aggressivitet og uro (Webster-Stratton 2005).

Når det gjelder struktur, organisering og forutsigbarhet kan eksempler på tiltak være:

- organisere barna i mindre grupper slik at en reduserer antall relasjoner barnet må forholde seg til. Dette kan senke stresset hos barnet
- kvalitetssikre bemanningen rundt barnet

ved å ha en plan B ved sykdom/fravær av ansatte eller på annerledesdager

- få, stabile og kompetente voksne rundt barnet
- legge til rette for faglig mestring ved å sikre tilpassede oppgaver og voksen tett på som kan bidra ved behov i organiseringen av gruppearbeid
- bruk av individuell timeplan for å gi oversikt til barnet
- kartlegging av timeplan for å få oversikt over når vanskelige situasjoner kan oppstå, f.eks. overganger
- gi barnet tilgang på nødvendig informasjon på hva som skal skje, hvor det skal skje, når det skal skje, hvem som skal være der og hvorfor det skal skje

ADEKVATE KONSEKVENSER - EN KAN IKKE GRENSESETTE MER ENN RELASJONEN KAN TÅLE

En kan ikke grensesette mer enn relasjonen kan tåle. Det betyr at en god relasjon gir rom for ganske omfattende grensesetting, mens man i en dårlig relasjon sjelden vil lykkes med de grensene en prøver å sette. Når ansatte ønsker å endre negativ atferd til det bedre, vil derfor relasjonen være et nødvendig sted å begynne.

Selv om det å bygge relasjon og jobbe med positiv oppmerksomhet er det aller viktigste i arbeidet med barn, må man også sette grenser. Skal disse fungere er det noen forhold som bør være tilstede:

- konsekvensen bør være bevisst valgt
- konsekvensene må være konsekvente og avtalt med barnet på forhånd
- det må være et rimelig forhold mellom det som har skjedd og konsekvensens størrelse
- barnet må kunne forstå sammenhengen mellom atferden og konsekvensen. Denne bør gis i form av en verbal tilbakemelding som er kort, presis, saklig og bestemt, men ikke sint. Det bør formidles klart at atferden ikke er akseptabel

- konsekvensen bør komme så nær inntil hendelsen som mulig
- en kan benytte tap av goder som en konsekvens. Dette er mest effektivt overfor litt større barn og ungdommer. En bør benytte 3-trinns regelen ved bruk av på forhånd avklarte "tap av goder":
 1. Verbal tilbakemelding på at det barnet gjør ikke er greit og at den bør slutte med det
 2. Dersom atferden opprettholdes: Ny verbal tilbakemelding med varsel om fjerning av goder dersom barnet ikke slutter med det som er ugreit
 3. Dersom atferden opprettholdes: Fjerning av goder
- arbeidsoppgaver kan benyttes som en konsekvens der det handler om alvorlig negativ atferd som stjeling, vold og ødeleggelse av andres eiendom. Ekstraoppgaver er en god måte å rydde opp etter seg på, f.eks. ved tagging; vaske og male der man har tagget. Dette kan gjøres i samarbeid med en voksen, så en ikke legger til rette for mer eskalering

4. BARNETS STEMME

Barnekonvensjonen art. 3 og art. 12, Grunnloven § 104 og forvaltningsloven § 17 gir alle barn rett til å bli hørt i saker som vedrører dem. Barnets synspunkter skal tillegges vekt i samsvar med alder og modenhet, og ved avgjørelser skal alltid barnets beste være et grunnleggende hensyn.

Når barn og unge i lerbarnehagen og lerskolen viser atferd som utfordrer, skal deres rett til å bli hørt ivaretas. Det er viktig at de får uttrykke seg og at dette hensyntas i jakt på årsak til atferd og når tiltak skal planlegges, gjennomføres og evalueres.

5. SAMARBEID MED FORESATTE OG ANDRE HJELPERE

SAMARBEID MED FORESATTE

Når barnet utagerer i barnehagen og på skolen er det svært viktig å opprette et raskt og tett samarbeid med foresatte. Det er viktig for å få et helhetlig bilde av barnets situasjon, slik at en lettere kan sette riktige tiltak for å hjelpe.

Ansattes holdninger vil i stor grad påvirke kvaliteten på foreldresamarbeidet. Foresatte vil ofte være sårbare i møte med barnehagen og skolen, men det er de som kjenner sitt barn best. De vil kunne bidra med viktig informasjon for forståelsen av vanskene og triggerne hos barnet, men også hva som kan være gode verktøy og strategier for å hjelpe. Denne kompetansen må tas på alvor. Foresatte må ses på som en ressurs, og en må møte dem med høy grad av sensitivitet og respekt (Drugli & Onsøien, 2010). Når konflikter oppstår, er det barnehagen og skolen som har hovedansvar for å forsøke å løse opp i situasjonen, og legge til rette for en god samarbeidsallianse med familien.

Foresatte kan også være en del av årsaken til at barnet strever. Uklare grenser hjemme kan gjøre det vanskelig når voksne bestemmer i barnehage og skole. Barnehagen og skolen vil

være en viktig aktør i arbeidet med å hjelpe de foresatte til å komme i kontakt med øvrige hjelpeinstanser. Barnehagen og skolen vil også kunne fange opp eventuelle bekymringer i barnets omsorgssituasjon. Ved bekymring for vold eller overgrep skal barnevernet kontaktes.

Samarbeidet med hjemmet skal sikre nødvendig informasjonsutveksling. Det er viktig å være klar over hvilken informasjon som skal deles og hvordan de ulike partene skal forholde seg til denne informasjonen. Det kan for eksempel være en tilleggsbelastning for de foresatte dersom de stadig får meldinger om at deres barn har gjort noe negativt. Det er viktig at barnehage og skole viser forståelse for dette og tar hensyn til det når de definerer rammene for samarbeidet. I samarbeidet kan det avklares:

- hvem skal barnehagen/skolen kontakte?
- hvor ofte skal vi ha kontakt?
- hva skal rapporteres hjem av hendelser?
- hvordan skal foresatte forholde seg til informasjonen som sendes hjem? Skal alt snakkes om eller er det noe som kun er til informasjon?
- hvordan skal vi kommunisere?

RESSURSTEAM OG ANDRE HJELPERE

I arbeidet med barn som strever med å tilpasse seg ordinære rammer i barnehage og

skole, er det viktig at de voksne samarbeider, både internt og med eksterne hjelpeinstanser.

I Lier har vi Ressursteam for barnehager og på skoler. Det er utviklet egne rutinebeskrivelser for disse. Ressursteam skal benyttes inn i arbeidet med atferd som utfordrer. Ressursteamet skal jobbe både systemrettet og individrettet. I lierbarnehagen og skolen bruker vi tiltaksplaner som evalueres og justeres.

I Ressursteam skal barnehagen/skolen, PP-tjenesten, helsetjenesten, barneverntjenesten og eventuelt andre kommunale tjenester sammen bidra til at det tilrettelegges for en god barnehage/skolesituasjon. Bistanden rundt barnet koordineres og evalueres. I arbeidet involveres barnet og foresatte. Deltagerne i Ressursteamet har ulike kjennskap til barnet og ulike tiltak som kan settes inn. Det må settes felles mål som må fremkomme i barnets tiltaksplan. Foreldre må gi samtykke til samarbeid mellom ulike instanser.

Hovedmålsetting for lierbarnehagen og lierskolen

Helsetjenesten har spesiell kunnskap knyttet til helsefremmende og forebyggende arbeid, foreldreveiledningskompetanse og fysisk og psykisk helse. Barn og familier har blitt fulgt opp av helsetjenesten fra før barnets fødsel. Dette betyr nær kjennskap til familien. Helsetjenesten har ulike samarbeidspartnere innenfor helse f.eks. kontakt med fastlege.

Pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT) kan bidra med veiledning til ansatte for bedre å tilrettelegge for barn og elever. I tillegg vurderer PPT barn og elevers behov for spesialpedagogiske tiltak i samarbeid med foresatte og ansatte i barnehager og skoler.

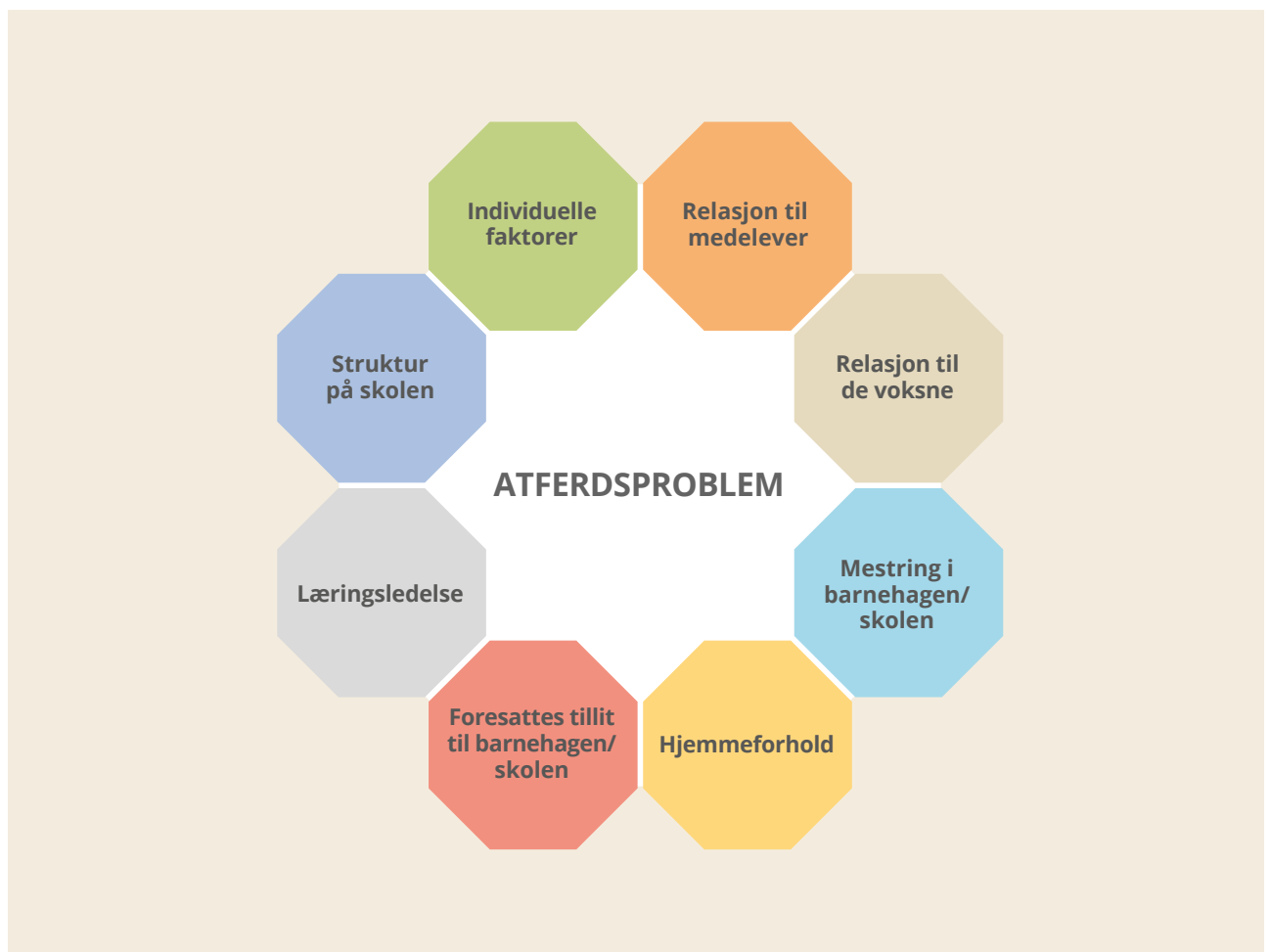
Barnevernet kan bidra dersom det er bekymring rundt barnets omsorgssituasjon, samt veiledning til ansatte i forhold til samtaler der en skal snakke med barn om vanskelige ting. Barnevernet tilbyr råd og veiledning til foresatte, f.eks. gjennom sinnemestring og familierapi.

6. PÅ JAKT ETTER ÅRSAKER

Arbeid med barn som har en atferd som utfordrer er komplekst. Det kreves at det arbeides systematisk og målrettet over tid. For å få til det er kartlegging og prioritering viktig. Det er viktig at det lages en plan for arbeidet, at det dokumenteres og at arbeidet blir vurdert og justert underveis.

Når en er på jakt etter årsaker til at barn strever, er det viktig at det ses på årsaker knyttet til egen praksis og egen virksomhet. Det kan være krevende, men helt nødvendig, da triggerer også kan være i organiseringen. Alle sider ved barnet er relevante å få frem, da de kan si noe om hva som finnes av styrker i barnets liv (Smedsplass 2023).

Et hjelpemiddel i arbeidet med å finne årsaker til negativ atferd er å gjennomføre en faktoranalyse. I en faktoranalyse kan man lage et «tankekart» utfra temaene i modellen over. Man formulerer en problemstilling, og finner

faktorer som kan være med på å opprettholde negativ atferd. Barnets stemme er viktig i dette arbeidet. PPT har utvidet kompetanse på faktoranalyse.

PRIORITERING AV INNSATSER

I arbeidet med barn som strever, må en prioritere innsatsområder. Et tips kan være å begynne med ferdigheter som barnet trenger å øve seg på. For å få en god oversikt kan vi dele inn i tre kategorier;

«Hva er alvorlig?» Alvorlige regelbrudd sett i forhold til aldersadekvate eller utviklingsmessige forventninger og eventuelt hand-

linger som er til fare for barnet selv og andre.

«Hva er mindre alvorlig?» Regelbrudd som det bør jobbes med, men som ikke er kritiske å få på plass.

«Hva kan vente?» er småting som det kanskje ikke er så nødvendig å ta tak i, i hvert fall ikke med en gang og kanskje aldri. Her er noen eksempler på de tre ulike kategoriene:

Hva er alvorlig?	Hva er mindre alvorlig?	Hva kan vente?
• slår andre barn	• kommer ofte for sent til timene	• gjør ikke lekser
• slår voksne	• snakker stygt til voksne	• blir frustrert, men kommer i gang
• snakker stygt om andre så de blir lei seg	• snakker høyt og forstyrrer	• får ikke opp boka
• ødelegger eget eller andres arbeid	• jobber ikke i timen	• snakker lavt med sidemann
• kaster stoler og pulter		• kommentarer

Ved å analysere alvorlighetsgraden dannes et bilde av hva en må ta tak i umiddelbart, og hva som kan vente eller til og med overses. Dette vil være til stor hjelp når det skal settes tiltak og mål for arbeidet. Ved å sette gode og realistiske mål gir det både barnet og de voksne en retning.

En slik plan er også med på å rydde i hva barnet kan og ikke kan, og hva det bør jobbes

med i hvilken rekkefølge. Det er for eksempel ikke uvanlig at det hos ansatte er ulike oppfatninger av hva som er akseptabel og ikke akseptabel oppførsel, da voksne har ulike erfaringer, ulik toleranse og ulike følelsesmessige grenser (Smedsplass, 2023).

Det mest hensiktsmessige er at alle voksne er enige om regler, rutiner, holdninger til atferd og forståelse av barnets behov.

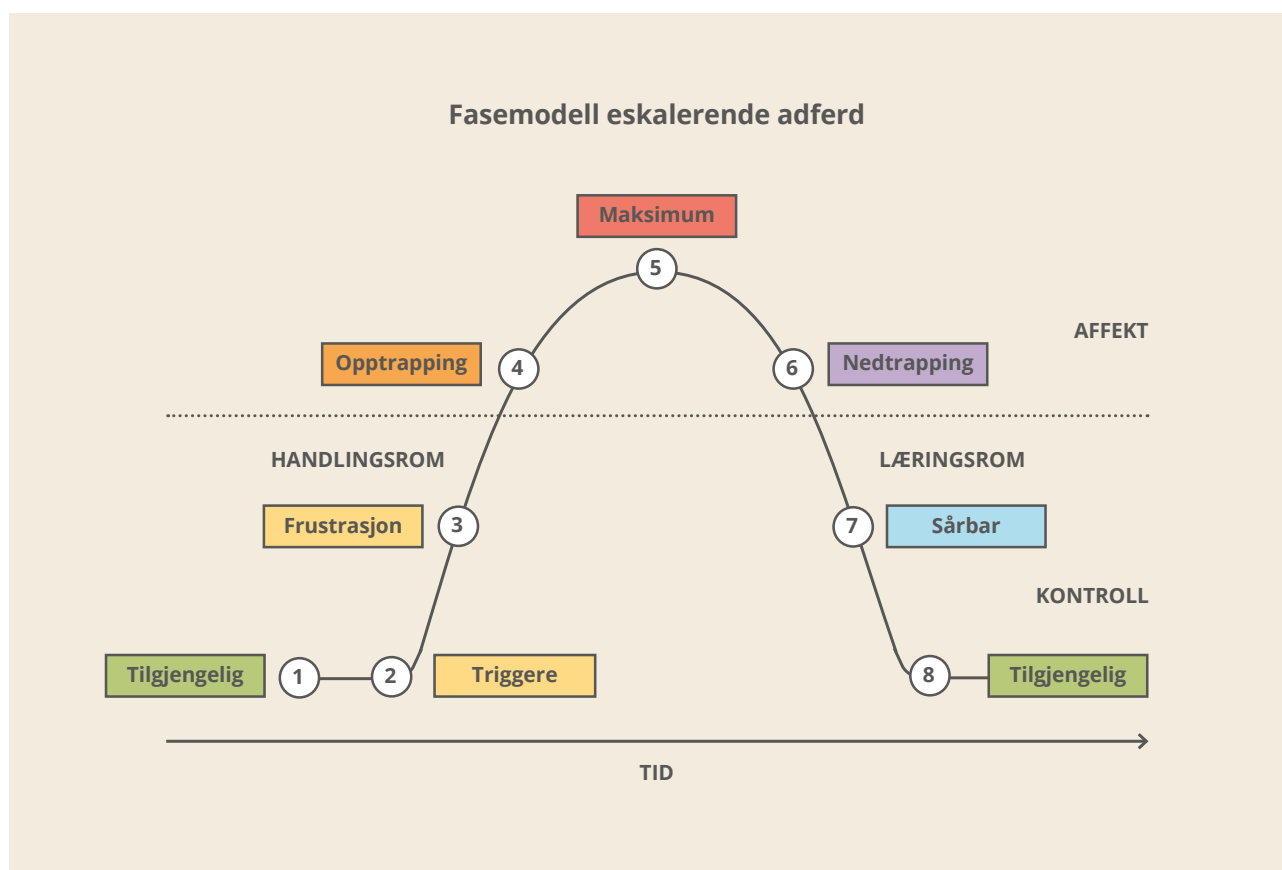
7. TILTAK FOR Å FOREBYGGE ATFERD SOM UTFORDRER

Hva som kreves av arbeid, innsats og tiltak for å hjelpe barna vil variere fra situasjon til situasjon. Det krever at vi jobber systematisk over tid. Det er viktig å lage en tiltaksplan for samarbeidet.

For å forstå toleransevinduet til barnet og for

å finne tiltak på rett nivå benyttes fasemodell for eskalerende atferd, sammen med barnets tiltaksplan. I tiltaksplanen beskrives barnets proaaktive og reaktive strategier, voksnes strategier for å møte barnet i de ulike fasene, med bakgrunn i kunnskap fra faktoranalysen og prioriterte områder.

FASEMODELL ESKALERENDE ATFERD

Modell utarbeidet fritt etter Smedsplass 2023

Forståelse av fasemodellen av eskalerende atferd:

Du er på vei hjem fra en hyggelig kveld med gode venner. Når du begynner på hjemveien, er det mørkt ute, men det går fint. Du er i grønn fase. Plutselig hører du skritt bak deg, og du merker at det er noen som kommer gående. Dette oppfattes som en TRIGGER og alarmen aktiveres i hjernen. DU kjenner at pulsen øker og du blir noe klam i hendene. Du er i gul fase. Du er fortsatt innenfor toleransevinduet ditt, så du prøver å snakke deg selv ned: «dette er ikke farlig, ingen har blitt tatt her før, jeg klarer å ha kontroll».

Men så merker du at skrittene kommer nærmere, samtidig som du nærmer deg en mørk undergang. Alarmsignalene oppleves sterkere i hjernen. Ditt eget forsøk på å snakke deg ned virker dårligere, og du blir mer stressa. Du kjenner nå på et veldig behov for å komme deg bort fra situasjonen, du ønsker å flykte. Nå er du utenfor toleransevinduet og i oransje fase. All evne til logisk resonering er borte og du kjenner på et veldig stress. Følelsen av panikk overtar, og du springer alt du klarer gjennom undergangen. Pulsen er ukontrollert og redselen fullstendig. Du er i rød fase.

I andre enden av tunellen ser du et kjent ansikt. Det er samboeren din som er ute og lufter hunden. Du føler på en trygghet og kaster deg rundt halsen på han. Du er i lilla fase og trenger å støttes emosjonelt. Akkurat nå vil det ikke hjelpe at samboeren din forteller deg at dette ikke er farlig, siden du fortsatt er utenfor toleransevinduet. Her trenger du at han stryker deg over ryggen, holder deg inntil seg og sier noe beroligende, som for eksempel; «Dette går bra, jeg er her, pust med magen». Litt etter litt vil du kjenne redselen slipper taket og du kommer til deg selv igjen. Da er du i blå fase og innenfor toleransevinduet igjen. Nå vil du klare at han slipper deg, at dere får passe avstand og du vil kjenne du får kontroll på pusten igjen.

Du starter nå og tenke over det du har opplevd. Kanskje du er litt flau? Det var jo egentlig ikke noe å være redd for. Kanskje du får et behov for å forklare deg? Etter at du har fått gjøre det du trenger for å lande helt, er du igjen i stand til å fortsette turen hjem. Du er på vei tilbake i grønn fase, men kjenner du fortsatt er preget av dette som har skjedd. Det er derfor fint at samboeren din tar hensyn til dette og følger dine behov noe mer enn hvis du ikke hadde vært utsatt for denne skremmende opplevelsen.

Beskrivelse av tiltak i de forskjellige fasene

Handlinger i fasene må forstås i en aldersadekvat tilnærming. Det er stor forskjell på en 3-åring som har eskalerende atferd, og en elev i ungdomsskolen.

Modellens faser, grønn, gul, oransje og rød befinner seg innenfor det handlingsrommet

skolen har med dekning i Opplæringsloven. Dersom situasjonen ikke har latt seg løse før rødt nivå, må Handlingsplan for vold og trusler, samt rutiner for avviksmelding i Rettesnora følges nøye.

TILGJENGELIGHETSFASEN

1. TILGJENGELIGHETSFASEN	
MÅL: Skole og barnehage skal ha som mål at barnet skal være innenfor toleransevinduet, helst i grønn sone	Barnet er innenfor toleransevinduet sitt og mottakelig for læring. Her er vedkommende rimelig komfortabel, trygg og mentalt påkoblet slik at det er mottakelig for inntrykk og læring. Aktiveringsnivået er ikke for lavt eller for høyt
TILTAK	BIDRAR TIL
Autoritativ voksenstil: • relasjonskompetanse • positiv oppmerksomhet • gode beskjeder • sosial kompetanse • struktur og forutsigbarhet • adekvate konsekvenser	Støtte til læring og utvikling: • bruke åpne spørsmål, slik at barnet føler at det har noe å bidra med • skape engasjement rundt problemstilling • hjelpe barnet til å forutse hva som kan skje • la barnet være med å planlegge aktivitetene • koble sammen tidligere kunnskap med ny læring • sette ord på og forklare sammenhengen mellom det barnet skal lære og hvordan dette vil påvirke barnets liv • gi barnet mulighet til å komme frem til svar på egenhånd ved å stille oppfølgings-spørsmål og legge opp til refleksjon

(Fasene i tabellene er fritt etter Øien og Lillevik 2020)

FRUSTRASJONSFASEN

3. FRUSTRASJONSFASEN	
MÅL: Målet er å gjenopprette barnets selvkontroll og gripe inn allerede i frustrasjonsfasen og forebygge at barnets frustrasjon går over i opptrappingsfasen hvor opplevelsen av avmakt øker	Her handler det om at de voksne er nær-værende, observante og sensitive i forhold til barnets situasjon, samspill og stemning. Ved å være i forkant av aggresjonsutviklingen, kan de voksne avverge at den utvikler seg til noe større. De voksnes handlingsrom er størst når man griper inn tidlig
TILTAK / HANDLINGSVALG	BIDRAR TIL
• søk kontakt med barnet • se og hør barnet. Anerkjenn barnets følelser	• oversikt over situasjonen. Barnet opplever å bli tatt på alvor. Øker barnets selvreguleringsevne og sosial kompetanse
• vær rolig og snakk rolig • ikke skap unødvendig oppmerksomhet i klassen	• trygghet og ivaretagelse av integritet. Unngår forstyrrende innspill fra andre
• omsorgsfull berøring hvis mulig	• trygghet, varme og omsorg. Hjelper på barnets oppmerksomhet
• vurder om barnet har behov for å få snakke om noe med en gang, eller om det kan vente - gjør eventuelt avtale	• forutsigbarhet og trygghet. Ivaretagelse av barnets behov
• avled eventuelt barnets oppmerksomhet over på noe annet	• barnets fokus går over til noe positivt
• du kan bevisst overse situasjonen • observer videre	• unngå eskalering. Noen ganger vil barnet ha behov for å være for seg selv
• Vurder om andre kan eller bør overta samhandlingen	• barnets relasjoner til voksne imøtekommes og skaper trygghet. Man kan bryte frustrasjonsutviklingen

OPPTRAPPINGSFASEN

4. OPPTRAPPINGSFASEN	
MÅL: Det handler ofte om å hjelpe barnet til å finne alternativer til utagering	Når barnets frustrasjon går over i opptrappingsfasen, reduseres den voksnes handlingsrom. Barnet er utenfor toleransevinduet. Barnet er fortsatt ikke i affekt, men bruk av avledning kan eksempelvis ha en provoserende virkning her. I denne fasen viser barnet tydeligere sinne og må møtes med reguleringsstøtte, forståelse og anerkjennelse. Kunsten å være tydelig, varm og ivaretagende uten å bli autoritær virker aggresjonsdempende (autoritativ voksenstil). Det er avgjørende at den voksne klarer å holde eget affektnivå nede. Den voksne må søke å forstå meningen med barnets aggresjon. Det kan være andre følelser enn sinne som ligger til grunn
TILTAK / HANDLINGSVALG	BIDRAR TIL
• skap trygg og kontrollert avstand og gjensidig retrettmulighet • snakk rolig og forståelig • skap en vinn-vinn-situasjon, let etter kompromisser • spør om barnet kan sette ord på årsaken til sinne • vær bevisst på å senke farten • vær raus, ta imot og tål noe av barnets sinne • tål å bli avvist • sett grenser og vær tydelig på hva du kan møte barnet på og hva du ikke kan fire på • synliggjør eventuelle konsekvenser dersom den aggressive atferden fortsetter	• dette vil kunne gi barnet oversikt, forutsigbarhet og trygghet. Tiltak må tilpasses hvert enkelt barn. Listen her er ikke uttømmende
• oppfordre barnet til å bidra til problemløsning • let etter kompromisser og foreslå løsninger • synliggjør valg og muligheter barnet har	• gi barnet alternativer og valg
• se og hør barnet. Ta barnet på alvor • snakk med og ikke over hodet på barnet • anerkjenn barnets sinne • oppfordre til selvkontroll • vurder om noen andre kan/bør overta samhandlingen dersom situasjonen låser seg helt • ikke lås deg fast i en unødvendig maktkamp	• gi barnet innflytelse og påvirkningsmulighet

AGGRESJONSFASEN

5. AGGRESJONSFASEN	
MÅL: Målet er god reguleringsstøtte og hjelpe barnet til å oppnå best mulig selvkontroll	I denne fasen er barnet ofte utenfor sitt toleransevindu og ser kanskje ikke alternativer til utagering. Når barnets utagering blir voldelig kan det være nødvendig at de voksne griper fysisk inn for å stoppe barnet. Fysisk inngripen kan variere fra ulike grader av berøring og håndledning, til aktiv holding av barnet. Når det gjelder aktiv holding skal det bare brukes hvis det er fare for liv og helse. HUSK: Minst mulig fysisk maktbruk fra den voksnes side.
VALG AV HANDLING	BRUK AV SKJØNN
• skygging	• barnet imøtekommer ikke alminnelige verbale instruksjoner • inngripen er nødvendig for å avverge videre eskalering av frustrasjon • vurdering av fare for skade eller krenkelse av andres rettigheter • vær bevisst fysisk plassering i forhold til avstand til barnet • gi eventuelt mer tid og rom ved å trekke deg noe tilbake, dersom barnet velger å imøtekomme • bekreft ønsket atferd
• håndledning	• barnet imøtekommer ikke skygging • håndledning er nødvendig for å korrigere barnet/føre barnet bort fra situasjonen • vurdering av fare for skade eller krenkelse av andres rettigheter • bruk konfliktdempende kommunikasjon • gi eventuelt mer rom og tid ved å redusere til skygging, eller trekke deg mer tilbake • bekreft ønsket atferd • forklar hvorfor du berører fysisk • vurder grad av inngripen/teknikk. • vurder barnets opplevelse av håndledning
• aktiv beskyttende holding	• er holding nødvendig for å avverge skade? • skaff deg oversikt og vurder barnets oppfattelsesevne • vurder risiko ved inngripen • vær bevisst forholdsmessighetsprinsippet! (inngripen må samsvare i forhold til vurdering av situasjonen, barnets atferd, fare for skade, barnets alder) • minst mulig fysisk inngripen • sørg for at du ikke utsetter deg for fare • tilkall annet personale • begrensn det verbale. • unngå diskusjon • forklart rolig, kort og konkret hva/hvorfor du gjør • unngå opplevelser som påføring av smerte • vær tydelig på hva du ikke kan imøtekomme • hold fokus på å finne løsninger/kompromisser • hold fokus egne følelser (toleransevindu) • vurder om andre skal overta • vurder egen styrke og effekt på barnet • reduser/avslutt holding så tidlig som mulig

NEDTRAPPINGSFASEN

6. NEDTRAPPINGSFASEN	
MÅL: Målet er å hjelpe barnet til å oppnå best mulig selvkontroll gjennom emosjonell støtte	Barnets atferd er preget av utmattelse og resignasjon. Barnet unngår øyekontakt, er lei seg (vil gjøre opp for seg), er forvirret, benekter, skylder på andre eller ønsker ikke å snakke om det som har skjedd. Barnet er fortsatt utenfor toleransevinduet
TILTAK / HANDLINGSVALG	BIDRAR TIL
• gi barnet oversikt, forutsigbarhet og trygghet	• at barnet skal få kontroll over sine følelser og klare å lande etter en utagering • det er fortsatt lite nyttig å snakke med barnet som fortsatt ikke er innenfor toleransevindu. Det vil ta noe tid før barnet roer seg ned og får kontroll over følelsene, voksne rundt barnet må gi tid og rom til at barnet kan gjenvinne kontrollen igjen
• led barnet til et stille rom med tilsyn	• barnet trenger kanskje å være helt alene eller alene med en voksne for å få kontroll på følelsene
• gi barnet tid til å roe seg	• dette kan ta litt tid. Gi rom for at barnet får «lande»
• gi korte enkle oppgaver som barnet kan mestre på egenhånd	• dette er med på at barnet føler på mestring og kan være en måte å skifte fokus på
• lag en plan med klare trinn for hva som skal gjøres videre hvor barnet selv er aktivt deltagende	• hjelpe barnet til å få kontroll over resten av dagen og gjøre det så forutsigbart som mulig
• informere foreldre om gode løsninger og inviter de til å samarbeide med skolen om framtidige planer, negative konsekvenser og grensesetting	• læring av hva som er utfordringer vil være viktig for å jobbe mot å hindre utageringer

SÅRBARHETSFASEN

7. SÅRBARHETSFASEN	
MÅL: Målet er å hjelpe barnet til å finne strategier for å rydde opp i det som har skjedd- og få emosjonell støtte til å håndtere følelsene	Barnet er nå innenfor toleransevinduet igjen og er i stand til å ta inn over seg det som har skjedd. Da får barnet også et tydeligere bilde av hendelsene. Det kan være at barnet har ødelagt for andre, slått voksne, ødelagt egne ting eller eget arbeid. Det kan være vanskelig å håndtere disse følelsene for barnet. Barnet er ofte trøtt og sliten, lei seg. Barnet blir redd og usikker og snakker seg selv ned. Det vil gjerne «please» voksne ved å si hyggelige ting
TILTAK / HANDLINGSVALG	BIDRAR TIL
• ikke konfronter barnet	• konfrontasjon kan føre barnet opp i nytt maksimum
• lytt til barnet og gi støtte til barnet ved følelse av maktesløshet • trøst og gi omsorg	• vise at vi bryr oss om barnet og at voksne rundt tåler at barnet har det vanskelig og at ansatte er der for å hjelpe
• hjelpe barnet til å komme i gang med arbeid som må gjøres • tilbakefør barnet til klassen og gjenoppta vanlige rutiner	• barnet roer seg ned og viser etter hvert vilje til å utføre oppgaver uten hjelp fra læreren • barnet er forsiktig og avmålt i kontakt med de andre, fungerer dårlig i gruppearbeid og liker ikke å snakke om det som har skjedd
• vent med å ta opp det som har hendt til barnet er mottakelig for kommunikasjon • hjelp barnet til å sette ord på følelsene sine • hjelp barnet til å ta ansvar for sin del av utageringen • anerkjenn alle tilløp til problemløsende atferd. Hjelp barnet til å finne alternative måter og strategier for å løse problemer på i fremtiden • hjelp barnet med å gjenopprette relasjoner til medelever og ansatte som har vært involvert • be om at barnet hjelper til å rydde opp etter seg	• det er viktig at voksne støtter opp slik at barnets følelse av maktesløshet ikke tar overhånd
• formidle tro på at barnet kan lykkes med hjelp og støtte (mestringsperspektiv)	• det er ansattes ansvar å klare å få barnet til å tro på seg selv

BARNETS TILTAKSPLAN

Barnets tiltaksplan er et tiltak for systematisert arbeid med atferd som utfordrer, med fokus på voksnes strategier i elevens utagerende faser. Det gir oss også god dokumentasjon. Når barnets strever er det ikke uvanlig at vi prøver mange ulike tiltak, planen vil her hjelpe

oss til å systematisere tiltakene i større grad. Gjennom å lage en tiltaksplan vil man kunne avdekke hva som er lurt å gjøre, og hva som bør unngås. Det gir oss større mulighet til å sette inn riktig tiltak til rett tid og i rett fase. Det bidrar også til at ansatte rundt barnet arbeider likt.

Tiltaksplan

Elev: Vilde

Målsettinger
Vilde skal oppleve å mestre skolehverdagen, både i friminutt og inne i klasserommet, sammen med voksne og barn

Proaktive strategier		
Barnets atferd		
Er rolig i kroppen, smiler, er positiv, men noe tilbaketrukket fra jevnaldrende, har blikkontakt med de hun snakker til og med		
Voksenstrategier		
Organisering	Emosjonell støtte	Støtte til læring og utvikling
- Møtes av miljøterapeut 5 minutter før skolen starter - Lage en fargekodet timeplan for uka - Ha en dagsplan liggende på pulten til enhver tid med oversikt over dagen som miljøterapeut går gjennom før skolestart - Legge til rette for oppgaver i klasserommet som hun mestrer - Legge inn pauser med fysisk aktivitet som Vilde liker - Settes med elever hun er trygg på - Organiserer klassen i grupper underveis i uka - Lage plan B hvis oppsatt plan blir vanskelig	- Møtes med et smil, et vennlig ord og gjennomgang av dagen og en avsjekk på hvordan formen er - Flere positive enn negative kommentarer (5:1) gjennom dagen - Voksne viser nærhet - Hver dag skal startes med blanke ark med tanke om at dette blir en fin dag - Voksne er tett på, men på avstand, i klasserom og friminutt. - Vilde skal vite at hun alltid kan komme til den voksne hvis noe er vanskelig - Voksne skal sette tydelige grenser med varme og omsorg. - Avtale tegn for pause	- Vilde skal kunne komme med tanker og meninger om ukas plan - Vilde skal kunne komme med tanker og meninger om dagsplanen - Vilde skal oppleve at hun blir hørt - Få oppgaver som hun mestrer faglig, i alle fag. - Muntlig fremføringer foran lærer - Praktisk læring i matematikk - Sosial læring i klasserommet vektes likt som faglig læring

Triggere
Regler i skolegården som blir brutt av medelever. Opplevelse av at hun selv ikke forstår sosiale spilleregler i samhandling med elever. Enkeltelever som trigger med sin atferd, både i klasserom og ute. Opplevelse av at oppgavene i klasserommet er for lette eller vanskelige. Grensesetting fra voksne som Vilde ikke forstår. Høye, sinna stemmer.

Reaktive strategier				
Barnets atferd	Barnets atferd	Barnets atferd	Barnets atferd	Barnets atferd
-vandrer i klasserommet -vandrer fra elev til elev i skolegården og finner ikke roen -flakker med blikket -setter armene i kors og er sinna i ansiktet	-vandrer i klasserom og går og piller på ting andre har på pulten, gjemmer tingene -begynner å dytte, småslå - for "moro" -flakker mer med blikket -blir rødflammet på halsen -snakker ikke setninger, bare enkeltord	-går over til å kaste ting hun finner på andre medelever som sitter stille -ute: slår med stor kraft, sparker, dytter hard -banner masse, snakker nedsettende om utseende til andre -svart i blikket – vanskelig å få kontakt	-springer og gjemmer seg -roligere i kroppen når hun har funnet roen på avtalt sted -fortsatt svart i blikket -tydelig tenkende over hva som har skjedd -fordeler skyld, helst til medelever	-kan starte å gråte, men ikke alltid -begynner å se seg selv og hva hun burde gjort -blir stille, gjemmer ansiktet i armkroken
Voksenstrategier	Voksenstrategier	Voksenstrategier	Voksenstrategier	Voksenstrategier
-voksne forholder seg rolig -avlede ved å finne ny aktivitet -ta i bruk back-up plan	-voksne forholder seg rolig Ikke heve stemmer! -få eleven ut av situasjonen og gå til et avtalt sted	-skjermes ut av situasjonen -voksne må være rolig utad både i prat og i kroppsspråk -bruke få ord -posisjonering -ignorer Vildes språk	-ha et avtalt sted å springe til, enten hun er ute eller inne -Snakke lavt med rolig stemme -vise forståelse	-trøste -vise at vi tåler at hun har det vanskelig, hjelpe henne ved å være sammen med henne
Unngå	Unngå	Unngå	Unngå	Unngå
- Ikke heve stemmer - ikke vise stresset man kan føle i situasjonen	- å prate i lange setninger	-å miste kontrollen -å vise at man blir stresset	-å være moraliserende -å snakke om det som har skjedd -å la voksnes følelser styre kommunikasjonen	-å være opptatt av det som er skjedd -voksnes ønske om å snakke bør ikke overstyre elevens behov for å komme seg videre

Her er en forenklet mal av tiltaksplanen over, i de tilfellene der det er et behov for å organisere tiltak, men ikke i like utstrakt grad.

Tiltaksplan: Martin, 3 år

Faser	Tegn	Tiltak/voksenatferd
	- Leker rolig andre, rollelek og parallelek - Snakker med rolig stemme og møter blikket til dem han snakker med - Deler leker, kan gi og ta - Sitter rolig i samling og ved mat - Søker støtte hos voksne når han lurer på noe	- Voksen er i nærheten for å støtte i leken - Voksne legger til rette for aktiviteter som Martin kan takle.
	- Høyere i stemmeleie - Blir rødflammet på halsen og kinnene - Snakker i kortere setninger - blir rastløs og klarer ikke å bli i leken - -vandrer - -sitter urolig på stolen i samling og ved mat	- Voksne blir med i leken - Voksne fortelle hva som er lurt å gjøre - Jevnlig legge en hånd på skulder, stryke på rygg - Sette Martin på fanget i samling - Sittet ved siden av ved matsituasjon - Martin reagerer positivt på fysisk kontakt
	- Roper høyt, gråter, - Kaster leker på andre barn - Tar ring fra andre og ødelegger - Ligger og biter - Kan stikke av og gjemme seg	- Ta med på lekerommet - Sitte på fanget og holdes tett til den voksne. - Snakket med lav og rolig stemme - Synge med lav stemme
	- Lei seg, gråter - Vil snakke om det og hva han føler - Blir slapp i kroppen - Trenger smokken og kosekluten - Vil ganske snart tilbake til de andre barna - Vil gjerne gi klemmer og si unnskyld	- Voksne trøster - Høre på Martin og hva han sier - Hvis han spør etter; gi han smokk og koseklut. - Viktig; sett ramme for smokk og koseklut; gjøres alene på lekerommet, men når han skal tilbake til gruppa, skal smokk og koseklut tilbake på plassen. Dette gjør Martin selv. - Den voksne blir med fra lekerommet og er tett på og hjelper Martin tilbake i leken. - Regulerer klemmene til de andre barna og forklare hvorfor

INDIVIDUELL TIMEPLAN

For å gi barnet en oversikt over dagen, vil en individuell timeplan være et godt hjelpemiddel. Planen bør være tilgjengelig for barnet gjennom hele dagen som en støtte i forståelsen av dagens organisering. Barnet må være med på eventuelle endringer. Det kan være

vanskelig for barn med reguleringsutfordringer å nyttiggjøre seg av felles informasjon som blir gitt av ansatte. Det kan også være enkelte timer som avviker fra klassens eller gruppas plan. Barnet kan ha behov for individuell ukeplan, dagsplan, timeplan, øktplan ol.

Mandag					
1	2	3	4	5	6
frokost 	samlingsstund 	do 	kle på seg 	leke 	lunsj
Tid	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag
08.30 – 09.30	Naturfag	Engelsk	Matematikk	Samfunnsfag	Norsk
09.35 – 10.35	Matematikk	KRLE	Naturfag	Engelsk	UDV
10.40 – 11.40	Styrkerommet	Norsk	KUH	Norsk	Samfunnsfag
11.40 – 12.10	Friminutt	Friminutt	Friminutt	Friminutt	Friminutt
12.10 – 13.10	Styrkerommet	Gym	KUH	Design/ redesign	Matematikk
13.15 – 14.15	KRLE	Styrkerommet	Styrkerommet		Styrkerommet
Organisering	Eleven deltar i fellesundervisning	Eleven arbeider med pedagog i liten gruppe	Eleven arbeider med miljøterapeut i klassen	Eleven arbeider alene med pedagog på grupperom	Eleven har aktiv pause med miljøterapeut

8. LOVVERK

Alle barn og elever i Liers barnehager og skoler har rett til et trygt og godt miljø som fremmer helse, trivsel og læring. I Lier er det en plan for dette arbeidet, Inkluderende barnehage- og skolemiljø.

Lier kommune har en overordnet handlingsplan mot vold og trusler i barnehage og skole. Den finnes i Rettesnora. Her finnes lowerk knyttet til vold og trusler, rutiner for etterarbeid og melding av avvik.

Fysisk inngrep

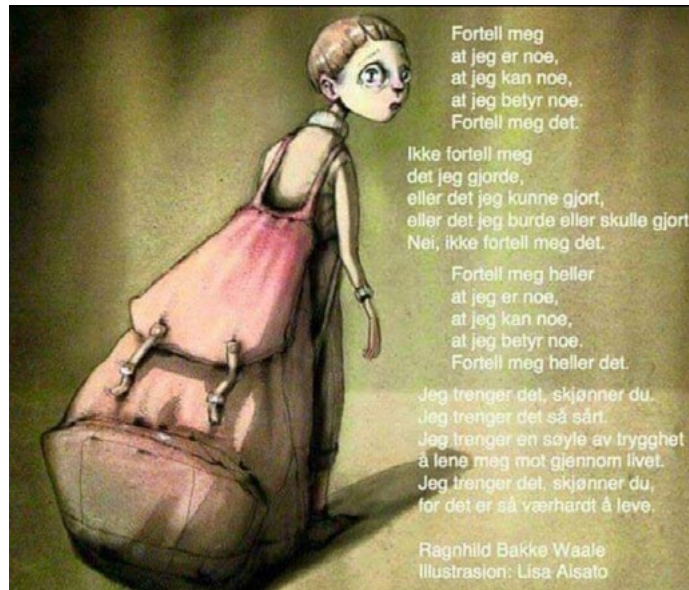
Hvis barnets atferd blir voldelig kan det være nødvendig at de voksne griper fysisk inn for

å stoppe barnet. Fysisk inngripen kan variere fra ulike grader av berøring og håndledning, til aktiv holding av barnet.

I møtet med barn som står i fare for å forårsake skade er det viktig at de voksne er trygge på egen kompetanse. Man må være bevisst sitt valg med tanke på alt fra posisjonering til å gripe fysisk inn. Bevissthet om sitt eget toleransevindu er avgjørende. Valg av handling skal ikke være styrt av ansattes emosjoner

som sinne og irritasjon. Opplæringslovens § 9A-4 gir rett til å bruke tvang/ gripe inn fysisk. Adgang til å gripe inn fysisk kan bare brukes når det er ytterst nødvendig for å hindre alvorlige krenkelser. Man skal ha forsøkt alle andre løsninger, før fysisk inngripen.

KILDER

Bærum kommune: *Barn i risiko med utagerende atferd som symptom*

Elvén, B. Hejlskov (2017): *Atferdsproblemer i skolen*, Fagbokforlaget

Fallmyr, Ø. (2020): *Følelseshåndtering og relasjonsbygging i skolen*, En emosjonsfokusert tilnærming. Universitetsforlaget

Johannessen, K.N, og Bakken, A (2020): *Fra uro til ro. Utfordrende atferd og barns muligheter for læring*, Gyldendal

Lov om barnehager (barnehageloven)

Lov som grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringslova)

Larvik kommune (2019): *Hvordan jobbe systematisk for å forebygge og håndtere utagerende atferd. En veileder for et godt skolemiljø*

Midt-Telemark kommune (2022): *Veileder for forebygging og håndtering av utfordrende atferd*

RVTS – Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging.

Roland, P (2011): *Problematferd i skolen, hvordan kan pedagoger håndtere aggressiv atferd?*

Verge opplæring. Veiledningshefte for ressurspersoner

Smedsplass, J. (2023): *Håndtering av utfordrende atferd. Barnets som strever, trenger voksne som forstår!.* Fagbokforlaget

Øien, L., Lillevik, O.G (2020): *Tiltak mot vold og aggresjon i skolen*, Fagbokforlaget

Drugli, May Britt og Onsøien, Ragnhild (2010) *Vanskelige foreldresamtaler – gode dialoger*

Holland, Hanne (2013) *Varig atferdsendring hos barn - krever varig atferdsendring hos voksne*

Juul, Jesper (2014) *Aggresjon – et nytt og farlig tabu*

Webster-Stratton, Carolyn – *The Incredible Years: A training series for the prevention and treatment of conduct problems in young children*

VEDLEGG